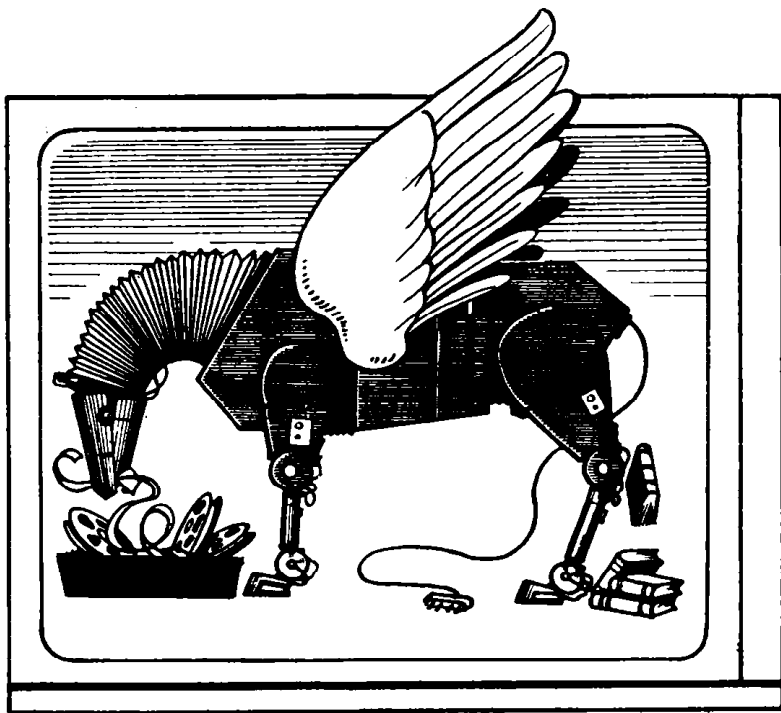

Ярослав
ВАЙС

ТО ПРО ЩО Ж ДУМАЛИ КЛАСИКИ?

...Півжиття віддав би, аби довідатися, про що вони думали, пишучи свої давно забуті твори.

Це тривало до самого вечора. Надворі вже запали сутінки, коли я по пам'яті натис кнопку «старт» і нетерпляче сів перед вузькою щільною, з якої за 28 секунд мав висунутися перший аркуш рукопису. Твору, який — можна сказати — написав я сам.

Це було особливе, піднесене почуття. Хтось обмахував усе моє тіло віялом з великих павиних пер, іноді легенько торкаючись мене.

Ці двадцять вісім секунд тривали чи не довше, ніж ціла безсонна ніч.

Нарешті аркуш випав. Наче бутерброд намазаною маслом стороною донизу. Я перевернув його й почав читати:

Ярослав ВАЙС (К)

Усе почалося в неділю опівдні: я саме сидів у кімнаті, яка в нас називається південною. І спостерігав у прочинені двері за своїм сином Робертом, що стояв у вітальні навколішки на картатому ліколеумі й, прикусивши кінчик язика, вистукував на шкільному комп'ютері «Томос-234» якусь програму. Він зупинився, щохвилини зосереджено ховав язик, але ні на мить не зводив очей з маленького екрана, на якому, очевидно, з'являлися небажані наслідки.

— Робе! — гукнула з кухні моя дружина. — Принеси цибулі з грядки!

— Не можу! — відповів Роберт. — Я повинен дещо доробити.

— Що ти повинен? Ти повинен насамперед слухати маму!

— Хвилинку! — стояв на своєму Роберт, не відриваючись од екрана.

Ярослав ВАЙС (нар. 1946 р.) — чеський письменник-фантаст. Автор популярних збірок оповідань «Експеримент для третьої планети», «Скриня Пандори». Оповідання «То про що ж думали класики?» перекладено за збіркою науково-фантастичних оповідань «Люди із сузір'я Лева» (1983).

Я підсвідомо відчував, що дружина ось-ось закличе мене вдатися до батьківської влади. Я випередив її.

— Роберте! Негайно принеси мамі цибулі!

Хлопець запхикав, але підвівся. Комп'ютера він не вимкнув; у кімнаті, куди денне світло проникало тільки крізь скляну стіну над сходами, золотом сяяв екран. Час від часу екран мерехтів — це на ньому з'являлося щось, чого я зі своєї кімнати розібрати не міг. Я підвівся й пішов до вітальні вимкнути машину.

Але перш ніж я торкнувся сенсорного вимикача, на екрані з'явився новий варіант синової гри. Я машинально пробіг очима останні слова тексту:

У ТЕБЕ В СЕРЦІ ЧАРИВНА ГАРМОНІКА

Текст одразу ж зник.

— Не знаєш, як вимкнути комп'ютер, щоб не стерти програму? — крикнув я в кухню.

— Це ти мав би знати. Я не працюю з

обчислювальними машинами, — відповіла дружина.

Це правда. Вона викладає французьку мову в гімназії. Хоч там і є мовний кабінет з кількома електронними апаратами, та дружина віддає перевагу традиційним методам. А я працюю у видавництві, очолюю відділ класики, отже не можу собі дозволити щось подібне.

— Так, я працюю! Але ж не з іграшковими. Обчислювальна машина — та сама людська душа. До кожної потрібен індивідуальний підхід.

— Людська душа в бакелітових шатах!

У цьому була вся вона. Я не можу відучити її від таких слів, як шати, каламар, ретязь. Якщо існує професійне захворювання вчителів, то це зловживання просто-таки надлітературною лексикою.

— Але ж зовнішність — не головне. Важливо не те, який вигляд має комп'ютер, а що в ньому, яка програма. Програма ж відбиває свідомість, людську душу. Бо програму завжди складає людина.

Та де там! Було схоже, що вона й сьогодні не сприйматиме логічних пояснень. Хоча в усьому іншому це просто чудова жінка, в цьому питанні вона так само застаріла, як всі оті шати і ретязі. Ви тільки скажіть уголось «ре-тязь»!

— А що станеться, як зітнеш програму? Все одно, це якась дурничка.

— Ні, так не можна, — сердито сказав я. — Це було б непедагогічно. Ми ж привчаємо його поважати працю інших, отже повинні поважати й те, що робить він. Адже це його робота, хай навіть виконує він її граючись.

На золотавому екрані знову з'явилися два рядки слів, ніби «Томос-234» підтверджував сказане мною. Однак я не думав, що шкільні обчислювачі вже комплектуються адаптерами і відповідними декодерами. Я встиг прочитати, перш ніж слова зникли:

ЧЕКАЄ ДЕСЬ НА МЕНЕ МОНІКА НА СВОГО ВІРНОГО ПОКЛОННИКА

Моніка — однокласниця Роберта з третього «А». Хлопець ревіває її до всіх на світі. Вчора вона поїхала з батьками до Югославії, на море. Це я теж довідався від Роберта. Я пам'ятав і її матір, яку доводилося бачити на батьківських зборах: по-міщанському вродлива пещена білявка. Мабуть, у якомусь класичному творі з продукції мого відділу я читаю: юнак, що мріє про дівчину, має пильно придивитися до її матері. Роберта, гадаю, це ще не хвилює. Він дитина, і всі його стосунки з Монікою зводяться до того, що він про неї думає. До того ж за допомогою саме цієї примітивної коробочки. Це смішно. Вони, теперішні, зовсім інші, ніж були ми.

«Томос-234» написав:

МОЯ НАЙБІЛЬША МРІЯ МОНІКА ЇЇ ПОРТРЕТ НОШУ Я В МЕДАЛЬЙОНИКУ

Яку ж програму вклав Роберт до комп'ютера? Складною вона бути не могла, потужність «Томоса» не дозволяла використовувати автономні елементи, не дозволяла й заміну інформаційних блоків. Але хто б сказав ще зо два роки тому, що третьокласник зможе студити яку-таку програму? Я в його роки міг робити хіба що домашні завдання з допомогою калькулятора, та й то тільки за визначеною наперед схемою. До того ж мене це зовсім не приваблювало, як, мабуть, і жодного з моїх товаришів. А теперішні діти? Вони зрослися з цими апаратами, ввечері беруть їх у джко, як ми раніше брали книжки. «Томос-234» видав:

ПРЕКРАСНІША ВІД КВІТКИ У ВАЗОНІКУ МОЯ СОЛОДКА Й НЕЗАБУТНЯ МОНІКА

Читати страшно... Та й чого можна сподіватися від дешевої кавомолки! Про себе я без перебільшення можу сказати, що належу до найкращих у країні знавців класичної літератури, а мій восьмирічний син клепає на примітивному шкільному комп'ютері незграбні віршички. Я приношу мільйонам людей духовну насолоду, іноді розвагу, повчання, тим часом він за допомогою недосконалої машинки ліпить над силу назбирані слова в кульгаві рядки.

«Томос-234» блимнув:

СЕРЦЕ МОЄ КОХАННЯМ ПОВНИТЬСЯ ВІДАТИ ЙОГО МРІЮ МОНІЦІ

Звичайно, можна визнати, що ця розвага, як зрештою будь-яка інша гра, щось у собі має. Ці машинні рими жахливі, та справа не в них. Власне, і не в Моніці, і не в коханні восьмирічного хлопчика. Важливе зовсім інше. Роберт сам, без примусу, вчиться працювати з комп'ютером нетрадиційним способом, шукає, як використати інформацію, що є в його розпорядженні. Це зрештою досить цікава ідея — запрограмувати комп'ютер, так би мовити, власними словами, а не чужими, як це робимо ми. Хоча хто зна, чи з позалітературної інформації змогла б і потужніша машина добути якісну поезію.

ТИ ЗІРКА ЯКОЇ ХМАРИНАМ ПОВІК НЕ ЗАКРИТИ У ЦІЛОМУ СВІТІ ОДНА НАЙПЕВ...

— Тату!

Одним стрибком Роберт опинився між мною і «Томосом». Швидко вдарив долонею по шахівниці сенсорів. Екран згас, і я не встиг дочитати другого рядка, який, проте, легко додумав. Або помилка в програмі, або прогалина в естетичному сприйнятті творення зоряної матерії. Цибуля розлетілася по підлозі.

— Не можна, тату!

Я вже хотів був суворо пояснити йому, що батькові можна все, та раптом усві-

домив, що він має рацію. Я немовби читав його таємний щоденник. Або особисті листи. Адже я хвилину тому сам казав дружині, що комп'ютер — це людська душа.

— Що там таке? — долинуло з кухні. — Треба готувати обід, а він бавиться.

Було не зовсім зрозуміло, хто це «він».

— Вибач, Робе, — тихо сказав я й допоміг йому позбирати цибулю з підлоги.

Як вам уже відомо, я працюю у видавництві. Це найбільший такий заклад у нашій країні, а може, й один з найбільших у цілій Європі. Я очолюю відділ, який видає класику. Решта відділів видає фахову літературу з усіх можливих галузей, якими цікавилися й цікавляться люди.

Усі відділи значно більші від мого. У них працює кількасот редакторів. Щодня приходять автори, сидять у кріслах і розмовляють з редакторами про книжки, над якими працюють, або разом планують наступні праці. Часто говорять про підручники, яких постійно бракує. У тих відділах з ранку до вечора гамірно, раз у раз відчиняються й зачиняються двері, лунають сміх або крики. Іноді я питаю себе: коли ці редактори взагалі знаходять час для праці?

Зате в моєму відділі панує абсолютний спокій. Хоча нас усього кілька чоловік і відділ видає майже втричі більше книжок від решти відділів разом узятих, з роботою ми цілком встигаємо.

Як нам щастить це робити? Бо ми працюємо тільки з класиками, тобто авторами солідними, яких до того ж давно немає на світі. Ми працюємо... Очевидно, слід було б висловитися точніше. Наші друкарські машинки, наші комп'ютери з ними працюють. Ми, співробітники відділу класичної — комп'ютерної — літератури лише співробітничаємо з машинами.

Іноді надто допитливі починають цікавитися, яким чином виникла комп'ютерна класична література. Я особисто гадаю, що це питання зайве: важливий наслідок, а не шлях до нього. Думаю, це стосується й самих класиків, і не тільки в літературі. До того ж я переконаний, і тоді ніхто з них не розкривав повністю таємниці свого методу роботи. Адже це поставило б під загрозу неповторність його творчості, а, наскільки мені відомо, стиль, кут зору чи внутрішній світ запатентувати не можна. Та спробуйте це комусь пояснити.

Принцип комп'ютерної літературної творчості в своїй основі простий. Насамперед треба зібрати абсолютно всі відомості про автора, чию книжку треба створити. Ми називаємо це картографуванням автора, бо така робота й справді нагадує працю картографів: не прогавити жодної деталі, яка може мати для загальної спрямованості твору неосяжні наслідки. Ми збираємо все, написане автором, аж до його кореспонденції, вивчаємо всі риси його особистості, вишу-

куємо психологічні інтерпретації, соціальний статус, звертаємося до його сучасників, перечитуємо протоколи допитів, урочуємо пристрасті автора, його поведінку. Нас цікавить усе — від філософського світосприймання й до ловіння ним риби на живця. Інше чудове джерело — літературна критика, хоча тут треба користуватись особливим ключем. Беруся твердити, що своє справжнє обґрунтування вона знайшла тільки в еру комп'ютерної літератури, коли — який парадокс! — сама занепала, принаймні на професіональному рівні, і скіє в аматорських формах.

Докладно закартографованого таким чином автора в другій фазі творчості піддають найретельнішому збалансованому й цілком об'єктивному аналізу: стилістичному, грামатичному й змістовному. Його аналізують з усіх можливих поглядів як у минулому, так і в сучасному, а також прогнозують перспективи на майбутнє. І тільки після цього, коли класика, — скажу хоч і вульгарно, зате вичерпно. — роздягнуто й препаровано, починається новий синтез: ми застосовуємо до нього якусь із наших програм-тестів. Твори, що виникають під час тестування, ми ніколи не публікуємо, хоча деякі з них могли б мати більш ніж гарантований успіх. Однак це етична засада комп'ютерного творення класики: експеримент — завжди стрибок у невідоме, і це по суті не те, чого ми сподіваємось. Отже, місце його в музеї, а не в масовій продукції.

Однак ще не траплялося, щоб котрийсь наш класик виявився після тестових програм непридатним до видання. Це малоймовірно і з погляду статистики, адже ми обираємо авторів, чий потенціал перевищує їхню творчість. Після цього залишається остання і найприємніша стадія — вирішити, який твір класика ми хочемо мати й у співробітництві з друкарською машинкою — літературним комп'ютером — створити його. Це справді приємна робота, присмачена бентежним почуттям сили й могутності: адже наслідок нашої творчості завжди досконаліший, ніж був сам автор. Це виявилось ще з народженням першого в світі комп'ютерного класика. Тоді ніхто й гадки не мав, що колись уся літературна творчість буде зосереджена в комп'ютерах, справжніми ж творцями класиків цікавитимуться тільки літературознавці. У кожному разі, синтетичний Шекспір, як на початку називали були цю гру, створену для дослідження творчості великого драматурга, з небувалою швидкістю запанував на сцені, хоча проти цього найбільше виступали самі його творці.

Відтоді минув не один рік. Сьогодні не можна собі уявити світу без комп'ютерної класики. Власне, це можна було б висловити ще точніше — ми не можемо уявити собі іншої літератури. Досконалі друкарські комп'ютери, заповнені програмами, складеними на основі тисяч і десятків тисяч романів, сонетів, п'єс, оповідань, епіграм, сар і казок, закономірно плодотивіші і в усіх відношеннях досконаліші, ніж найталановитіші люди. А лю-

ди... люди повелись як їм належить. Трохи опиралися, потім довго ремствували, а зрештою, не дуже впадаючи в розпач, перестали писати. Визнали, що комп'ютери кращі, а оскільки до писання їх спонукували не тільки раціональні міркування, вони займалися професійно наукою, а літературою по-любительському.

Наше видавництво є одним з багатьох закладів системи «Терраскрипто». Центральний комп'ютер координує всю творчість у світі, не втручаючись, однак, у розвиток національних комп'ютерних систем. З його допомогою ви можете вмити одержати будь-який твір світових велетів з авторитетного каталога ЮНЕСКО. Ну, а твори, написані комп'ютером у нас, укладаються в гігантську центральну пам'ять, щоб завжди бути в розпорядженні того, хто захоче їх видати іншою мовою.

Робота в нашому відділі, можна сказати, звичайна й одноманітна. Після консультації з головним комп'ютером видавництва і з допоміжними машинами нашого відділу я разом зі своїми колегами визначаю класика, чия творчість на основі дослідження ринку найбільше нам підходить. Тоді ж я визначаю, що нам потрібно: поезію, прозу, драму чи книжку для дітей. Потім оператор вводить обрану програму в один з дванадцяти наших літературних комп'ютерів — або, як ми кажемо, друкарських машинок, — і за кілька годин маємо рукопис нової книжки.

Наступна стадія нашої роботи найменш ефективна і найбільш відповідальна. Тоді як машина пише книжку зі швидкістю однієї стандартної сторінки рукопису за 28 секунд, ніхто з нас не спроможний так само швидко читати. Хоча в нашому відділі є й читальні машини, які можуть це робити, але що з того! Вони повинні повідомляти прочитане нам, а ми, на жаль, зовсім не здатні так швидко й раціонально, як вони, ані сприймати, ані оцінювати художній твір.

Тут напрошується висновок, якого я не можу повністю спростувати: мабуть, це закономірно, що людина, не досягши потужності машини в стількох галузях людської — який парадокс! — діяльності, не може бути рівноцінним партнером також досконалій друкарській машинці, тобто літературному комп'ютерові? І чи не існує між друкарською й читальною машинами глибшого зв'язку, ніж це може взагалі усвідомлювати людина? Кожен, хто працює з досконалим комп'ютером, підтвердить, що ЕОМ — усе що завгодно, тільки не мертва матерія; більше того: ця машина має власну особистість, так само як і людина. Те, що я кажу, — не магія, а тільки схиляння перед життям, частиною якого є й комп'ютер.

Іноді я уявляю собі читальну машину, яка ковтає сторінки нового твору. Що робиться в її нутроцах? Чи сміється вона в тому ж місці, що й я? І чи сміється взагалі? Коли вона плаче, і що її розчулює?..

Ні, не можна занадто відхилитися; просто минає тиждень, доки ми всі в редакції читаємо нову книжку, а потім — майже завжди — негайно відси-

лаємо її до друкарні, щоб незабаром вона вийшла багатотисячним тиражем і, можливо, того ж дня була розпродана, як бувало найчастіше.

Чому люди так цікавляться новими комп'ютерними класиками — ясно. Літературні комп'ютери мають нічим не обмежені можливості, і щодо фабули, і щодо продуктивності. Алоїс Ірасек написав за життя тисячі сторінок, але видавати дванадцять творів на рік не міг, так само, як і Жюль Верн. А проте, в нашому видавництві щомісяця виходить новий, досі не публікований твір Алоїса Ірасека (К). Щоправда, це здебільшого детективи. Майже так само часто ми видаємо нові комедії Ж. Верна (К). А що краще підтвердить успіх, ніж довгі списки бажаних прочитати легкі історії про паній та панянок, написані Яном Амосом Коменським (К), чи ліричні п'ятивірші Ернеста Хемінгуей (К)? (Символ «К», як напевне, ви всі здогадалися, означає, що йдеться про твір не справжнього класика, а його комп'ютерного двійника).

Отже, така наша робота.

Ми виконуємо побажання не тільки читачів, а й самих класиків, які за життя не встигли, не змогли або й не зважилися написати той чи той твір.

Я вирішив поговорити з Робертом одразу ж після обіду.

— Роб! — Я взяв зразу вола за роги, як роблю завжди. — Що це ти напрограмував своєму «Томі» вранці? — Томом називає шкільний комп'ютер він, а не я.

Роберт мовчки дивився на мене, поволі червоніючи: обличчя, шия, вуха...

— Нічого такого, — промимрив він.

— Як це нічого? Для початківця зовсім непогана літературна програма. Знаєш, я не хотів утручатися в твою справу, просто поглянув тобі через плече. Прочитав зо два рядки, не більше... Мене цікавить твоя програма, а не зміст. Коли маєш гарну програму, комп'ютер зможе опрацювати будь-який сюжет. Скільки разів ми працювали з зовсім недоладними сюжетами, але комп'ютер робив з них бестселери. Це трохи видно і на твоїй моделі. Ключова тема зовсім не плідна й не оригінальна, до того ж...

— Тату!

— До того ж зовсім не евфонічна, слід визнати. Зате вона дає надзвичайно велику кількість рим і асонансів. Моніка. Тоніка. Слоника. Коника. Лимонівка.

— Тату, облиш!

Якби Роберт міг почервоніти ще більше, він би почервонів. Але тоді його обличчя прибрало б кольору баклажана.

— Слухай, я поспішаю, я пообіцяв хлопцям, що вийду зразу ж по обіді. Так швидко я його не міг відпустити.

— Нічого, вони почекають.

Він вперто наморщив носа і став бавитися сльничкою.

— Послухай, Роберте, мене справді цікавить програма. Як ти її склав? Може, я зміг би щось тобі порадити. Літературний комп'ютер — страшенно марудна машина, щоб зробити для нього

програму, треба добряче попрацювати. Ти думаєш, зможеш з «Томом» зробити щось цікаве, правда? Але в нього не вистачає потужності для відображення дійсності, її осмислення, відтворення почуттів і так далі. Писання, тобто література — це не проста річ, Робе, навіть людині вона не завжди під силу, не те що комп'ютерові. Чому ти за це взявся? Може, це домашнє завдання?

Він крутнув головою:

— Ні.

— Чому ж ти все-таки це робив? Слухай, Робе, ти хочеш робити те саме, що і я?

— Не хочу. Мені це зовсім не подобається, щоб ти знав. — Син затнувся, мабуть, злякався, що я на нього розгніваюсь. — Тобто, дещо мені подобається, а дещо ні. А я збирався... Я хотів...

Він намагався щось мені розтлумачити, але не знаходив слів для цього. З літературним комп'ютером такого ніколи не трапляється.

Хвилину ми сиділи мовчки.

— То що? — спитав я.

— Я хотів, щоб це було моє, — сказав він.

Я поблажливо усміхнувся.

— То ти гадаєш, що твій «Том» тобі допоможе? Його продукція ніколи не матиме відповідної форми. Якби ти дав мені свою тему, я, можливо, зміг би закласти в якийсь із наших комп'ютерів коротеньку програму. Те, що видає твій «Том», не зовсім...

Його кирпатий ніс наче ще більше задерся вгору.

— Нічого, — відрубав він, — мені це подобається.

— А чому, дозволь запитати?

— Бо це моє! Бо це вигадав я сам. Сам із моїм «Томом».

Далі білакати було безглуздо. Я відпустив сина, попросивши перед цим, мабуть, задля батьківського авторитету, показати зошит з домашніми завданнями на понеділок.

При цьому я не відчув, що сам собі рию яму і що справжній удар нижче пояса тільки чекає на мене: то були чотири рядки на промокашці, яку за традицією й досі вкладають у шкільні зошити, хоча всі тепер пишуть виключно електростатичними ручками. Відразу було видно, що вірш народжувався в муках:

Мою кохану звати Моніка,
її красу не описати в хроніках.
Моя любов до неї меж не знає,
Вона мені серце розриває.

Не можу сказати, щоб я дуже добре спав цю ніч. Частково в цьому була вина червнева задуха. Я крутився з боку на бік, перевертав ковдру холоднішою стороною, ходив до кухні напиться, пробував читати книжки, які мене зовсім не цікавили. І думаю тільки про одне: чому син знайшов собі саме це дурне захоплення. Мій син! Яка нісенітниця: «Бо це вигадав я сам»!

Ніч, за календарем — одна з найкоротших у році, здавалась мені нескін-

ченною. Так само неспокійно, як я в ліжку, в моїй голові крутилися думки. Власне, одна-єдина думка. Ніщо в світі не здатне впертіше переслідувати людину, ніж думка, яку хочеться викинути геть із голови. Якщо в нечистого сумління є родички, то настирлива думка — одна з них.

Не знаю, в який момент мені заманулося спробувати здійснити у великому те, що зробив у малому Роберт, і таким чином збагнути його поведінку. Я вирішив, що зроблю це відразу ж уранці, зрештою, як експеримент це могло бути цікаво. Звичайно, я не збирався нікому повідомляти про свій намір, доки не побачу наслідків експерименту. Якщо вони будуть невтішні — просто порву все й спалю, хоча палити досить важко, коли не хочеш привертати до себе уваги. А якщо виникне цікавий текст, то чому б його не опублікувати? Він міг би вийти в галузевій редакції. Археологи давно вже почали відкривати старі виробничі процеси, навіть пробували жити, як доісторичні люди, — чому б і мені не спробувати писати, як класики?

Звичайно, вранці я не міг здійснити свого рішення. Спочатку треба було провести нараду відділу, потім мене викликали через якусь дурницю до директора, проте, повернувшись з обіду, я оголосив колегам, що повинен опрацювати статистику діяльності за квартал, і замкнувся в своєму кабінеті.

Спочатку я вирішив писати найдавнішим способом — ручкою. В нижній шухляді валялась кулькова ручка. Я її туди заховав на щастя. Цією ручкою я підписував трудовий договір, коли дванадцять років тому вперше прийшов у наше видавництво. Сьогодні вже такими ручками не пишуть, електростатичні пера вічні, а головне — набагато охайніші.

Звичайно, паста в кульковій ручці давно засохла. Тоді я дістав електростатичне перо і поклав його на чудовий, великий і чистий аркуш паперу. Я був готовий почати.

Ліворуч угорі я написав своє прізвище. Під ним буде назва, її я підкреслю. Поки що залишу вільне місце, назву впишу пізніше.

Отже, що я напишу? Знати, про що пишеш, надзвичайно важливо, бо коли автор обирає невідповідну тему, хай добра не жде, про це я пам'ятаю ще з інституту.

Напишу... напишу про життя. Щось велике, солідне. З провідною ідеєю. Адже твори класиків звернені до всіх людей, до всього світу. Треба узагальнювати. Охопити всю планету.

Я заплющив очі. Єдиним, що мені спало на думку, були позивні програми телевізійних новин.

Я вирішив зварити чаю. Випив три чашки, але так і не придумав, з чого почати.

Чай — напій сечогінний. Невелика прогулянка не зашкодить, вирішив я й

підвівся. Потім знову сидів і постукував електростатичним пером по столі. Наслідком години наполегливої праці був аркуш з моїм прізвиськом угорі, внизу геть всіяний чорними цятками. Між цими цятками на мене насмішкувато шкірилося написане від руки слово «Моніка». Фрейд мав би втіху.

За вікном сліпуче сяяло сонце, а в кабінеті тихо вуркотав кондиціонер.

Я зіжмакав аркуш і взяв інший. Цього разу я його не підписував, а почав одразу ж з першого абзаца:

«Вулиця, обсаджена столітніми каштанами, збігала вниз, до річки. Згори на гладеньке каминні бруківки дихало палюче літнє сонце. Двері одного будинку різко відчинились, і на порозі з'явився чоловік. Було видно, що виходити з прохолоди в безхмарну задушливу спеку...»

Я зіжмакав і цей аркуш, кинув його через стіл у кошук, та влучив тільки з четвертого разу.

Кажуть, Чапек під час роботи вмикав радіо.

Я мучився ще годину, доки вирішив, що класики, мабуть, працювали якось інакше. Можливо, в іншому середовищі. Або просто краще готувалися до писання, все наперед обмірковували й, головне, добре розбиралися в принципових, життєво важливих питаннях. Класики мусили мати в собі якусь особливу силу. Писали про великі й важливі речі... А я, про що я можу писати? Знаю себе, кількох людей довкола себе, ще нібито знаю про цілий світ, але то знання телевізійні... Видно, так і мусило бути, щоб замість живої класичної літератури виникла література комп'ютерна. Це відповідає часові, нашому досвіду, сучасному життєвому ритму.

У залі комп'ютера «Консул-6» було порожньо. Машина стояла на нульовому режимі. Очевидно, Валкова вже докінчила збірку фантастичних оповідань Незвала (К). Старий блакитний халат вона кинула на крісло — поспішала на пляж.

Я відсунув халат, сів за пульт і почав наповнювати комп'ютер собою.

Я розповідав машині про Роберта та його витівки, про матір Моніки та її ноги, про те, де ми живемо й що росте в нас у садку, про характер моєї дружини та клопоти з автомобілем. Я дав комп'ютерові прочитати від першої до останньої сторінки свій паспорт і направлення на стаціонарне медичне обстеження. Потім заходився носити із свого кабінету шухляди. При цьому скаржився на брата, хвастався, де встиг побувати замолоду за допомогою автостопа, назвав усіх дівчат, яких вважав своїм першим коханням, і сказав, що думаю про директора видавництва. Я записав у машину все підряд, дбаючи тільки про те, щоб факти прямо чи посередньо стосувалися мене й давали правдиву картину мого сприймання світу. Мало світу, це правда, але що я міг зробити? Вигадувати? Цього я не змію. А брехати? Брехати іншим — це

одне, а брехати самому собі... Іноді це теж помагає, але брехати літературно комп'ютерові? То спроба самогубства, електронну машину не обдуриш. Адже література — це правда або принаймні пошуки її, так написано, мабуть, у кожному гарантійному талоні літературних комп'ютерів! Класики, хоча й писали власноруч, повинні були це знати, інакше який би сенс мало їхнє писання? Звичайно, вони вигадували. Аж голова крутиться, коли подумаєш, як страшенно вони вигадували. Але не брехали — комп'ютер це розпізнав би. Але як це їм щастило? Вигадувати — й не брехати! Я півжиття віддав би, щоб довідатися, про що вони думали, пишучи свої давно забуті твори.

Це тривало до самого вечора. Надворі вже запали сутінки, коли я по пам'яті натис кнопку «старт» і нетерпляче сів перед вузькою щільною, з якої за 28 секунд мав вислизнути перший аркуш рукопису. Мого рукопису. Твору, який — можна сказати — написав я сам.

Це було особливе, піднесене почуття. Хтось обмахував усе моє тіло віялом з великих павиних пер, іноді легенько торкаючись мене.

Ці двадцять вісім секунд тривали чи не довше, ніж ціла безсонна ніч.

Нарешті аркуш паперу випав. Наче бутерброд намазаною маслом стороною донизу. Я перевернув його й почав читати:

Ярослав ВАЙС (К)

ТО ПРО ЩО Ж ДУМАЛИ КЛАСИКИ?

Усе почалося в неділю опівдні: я саме сидів у кімнаті, яка в нас називається південною, і спостерігав у прочинені двері за своїм сином Робертом, що стояв у кімнаті навколійки на картатому лінолеумі й, прикусивши кінчик язика, вистукував на шкільному комп'ютері «Томос-234» якусь програму. Він супився, шохвилини зосереджено ховав язик, але ні на мить не зводив очей з маленького екрана, на якому, очевидно, з'являлися небажані наслідки.

— Робе! — гукнула з кухні моя дружина. — Принеси цибулі з грядки!

— Не можу! — відповів Роберт. — Я повинен дещо доробити.

— Що ти повинен? Ти повинен насамперед слухати маму!

— Хвилинку! — стояв на своєму Роберт, не відриваючись од екрана.

Я підсвідомо відчув, що дружина ось-ось закличе мене вдатися до батьківської влади. Я випередив її.

— Роберте! негайно принеси мамі цибулі!

Хлопець запхикав, але підвівся. Комп'ютера він не вимкнув; у вітальні, куди денне світло прокочало тільки крізь скляну стіну над сходами, золотом сяяв екран. Час від часу екран мерехтів — це на ньому...

З чеської переклав
Сергій ДОЛОМАН

Заставка Олега Блащука.